

Egyetemi doktori (PhD) értekezés tézisei

A KELETI KÉRDÉS VÁLSÁGAINAK KEZELÉSE AZ ANGOL–OROSZ KAPCSOLATOK VISZONYRENDSZERÉBEN: KONCEPCIÓK, MECHANIZMUSOK ÉS AZOK SZÍNTEREI, 1821–1838

Schrek Katalin

Témavezető: Dr. Bodnár Erzsébet

DEBRECENI EGYETEM
Történelmi és Néprajzi Doktori Iskola
Debrecen, 2018

I. A DOKTORI ÉRTEKEZÉS CÉLKITŰZÉSE, A TÉMA KÖRÜLHATÁROLÁSA

Az Oszmán Birodalom hanyatlásához kapcsolódó keleti kérdés vizsgálatának több perspektívája létezik. A 18–19. századon átívelő problémahalmazról és annak részterületeiről társadalomtörténeti, gazdaságtörténeti, politika- és diplomáciatörténeti megközelítésben egyaránt számos tanulmány és monográfia született már. A keleti kérdéson belül, annak rendkívül összetett, sokrétű jellegénél fogva, azonban még mindig vannak olyan pontok, kutatási irányvonalak, amelyeknek tanulmányozása ma is aktuális. Ilyen terület Nagy-Britanniának és Oroszországnak az Oszmán Birodalomhoz fűződő konfliktuskezelése. A 19. század első felében a két nagyhatalom aktív résztvevője és formálója volt a Balkánon és a Közel-Keleten jelentkező válsághelyzeteknek. Külpolitikai stratégiájukat tekintve ugyan komoly eltérések voltak közöttük, azonban közös volt bennük a Porta fölötti politikai befolyás érvényesítésének igénye, amelyre az 1820–1830-as évek krízisei kínáltak lehetőséget.

London és Szentpétervár 1815 után az európai nagyhatalmi szisztéma két vezető államaként a bécsi rendszer és a kontinentális béke fenntartásának fő képviselői voltak. Az Oszmán Birodalom azonban 1821-től kezdve (bár korábban is voltak már ennek előzményei) állandó konfliktusok forrásává vált. A Porta a birodalom integritásának megőrzésére és a Balkánon élő népek függetlenedési törekvéseinek féken tartására törekedett, míg Nagy-Britannia és Oroszország alapvetően saját geopolitikai érdekeit tartotta szem előtt, amelyek nagymértékben meghatározták az adott ügyekben való fellépésük mértékét és jellegét. A keleti kérdés ügyeiben való szerepvállalásukban mindemellett az együttműködés és a vetélkedés kettősége körvonalazódott az 1820-as és 1830-as években. Ez azzal magyarázható, hogy Nagy-Britannia és Oroszország kapcsolatát a napóleoni háborúk lezárását követően egyfajta versengés határozta meg. Az európai egyensúlyi rendszer megőrzése mellett a kontinens ügyeibe nagyobb beleszólást szorgalmazó cári politikával szemben a pétervári ambíciókat kompenzáló és egyben a gazdasági érdekeit védő brit felfogás állt. Az évtizedeken átívelő angol–orosz rivalizálás során azonban voltak olyan helyzetek – a keleti kérdés vonatkozásában –, amelyek a két állam együttműködését igényelték, eredményezték.

A dolgozat arra fókuszál, hogy bemutassa Nagy-Britannia és Oroszország keleti kérdésben alkalmazott válságkezelési módszereit és az azokat befolyásoló fontosabb tényezőket. Választ keres és kíván adni arra, milyen tendenciák figyelhetőek meg a Foreign Office és az Orosz Külügyminisztérium – Minyisztyersztva Inosztrannih Gyel (továbbiakban MID) magatartásában? A nemzetközi konfliktusok tekintetében fogantatott elvek, koncepciók milyen geostratégiai szempontok alapján kerültek alkalmazásra? Milyen esetekben figyelhető meg London és Szentpétervár fokozottabb mértékű szerepvállalása és milyen politikai eszközök igénybe vételével valósult meg? Továbbá milyen volt az Oszmán Birodalom helyzete az egymással együttműködő és vetélkedő nagyhatalmak viszonyrendszerében?

Az értekezés időbeli kerete az 1821 és 1838 közé eső szakasz. A kezdődatum az 1820-as évek meghatározó balkáni konfliktusának – a görög ügynek – a kezdete, míg a záró pont a második egyiptomi válság és a perzsa–herati ellentétek kiéleződésének időszaka. Mindkettő mérföldkőnek tekinthető abban az értelemben, hogy a szóban forgó konfliktusok hogyan befolyásolták Nagy-Britannia és Oroszország keleti kérdésben képviselt politikáját és egymáshoz való kapcsolatát. A görög ügy jelentőségét az adta, hogy ráirányította az európai nagyhatalmak figyelmét a Porta belső problémáira és ez volt az első alkalom (a napóleoni háborúkat kivéve), amikor az angol diplomácia tudatosan beavatkozott az Oszmán Birodalom belügyeibe. Oroszország számára pedig a Balkán térségben zajló változások a külpolitikai prioritások közé tartoztak, így a görög ügy vonatkozásában a két állam politikai tevékenységének színtere egybeesett. Ezen konfliktus mentén alakult ki az a szoros szövetség, amelynek eredményessége a Porta gyengülését és az angol–oros ellentétek kiéleződését vonta maga után az 1830-as években. Míg a második egyiptomi válság és annak lezárása (londoni egyezmény – tengerszoros egyezmény 1841) egy átmeneti nyugvópontot jelentett a keleti kérdésre irányuló brit–orosz vetélkedésben.

Az egyiptomi válsággal párhuzamosan azonban egy másik eseménysor is elindult: a Perzsa Birodalom és a Herati Fejedelemség háborúja. A konfliktus két szempontból is fordulópontot jelentett: az angol–orosz vetélkedés ugyanis új színtérrel bővült, a közép-ázsiai (egészen pontosan az afgán) régióval; Nagy-Britannia és Oroszország érdekellentétei pedig túllépnek az Oszmán Birodalom határain és a politikai-gazdasági befolyásszerzésért zajló küzdelem új formát ölt.

II. AZ ALKALMAZOTT MÓDSZEREK VÁZOLÁSA

A téma feldolgozásakor a parallel szempontú vizsgálatra és forráskezelésre helyeződött a hangsúly. A fentebb vázolt probléma diplomáciatörténeti tanulmányozása a hagyományos politikatörténeti bemutatáson túlmutató megközelítést kívánt. Ezért a kétoldalú brit–orosz külpolitikai koncepciók és mechanizmusok feltárásakor a párhuzamos konfliktuselemzés módszertanát alkalmaztam. A Nagy-Britannia és Oroszország által ugyanazon esetekben való problémakezelési koncepciók egyidejű bemutatása lehetővé tette a brit és az orosz külügyi magatartás azonos feltételeken alapuló vizsgálatát és a politikai felek attitűdjének, valamint eljárás módjának megismerését, a mögöttük húzódó motivációk feltárását.

A kétoldalú vizsgálat megvalósítása mellett a másik fontos szempont az angol és orosz részről megfigyelhető válságkezelési mechanizmusok rendszerezése volt. A rendelkezésre álló források alapján és a problémamegoldás jellegét tekintve új vizsgálati kritériumként vezettem be az adott ügyek regionális jellegének tanulmányozását. A keleti kérdésben felmerülő konfliktusgócokat geopolitikai színterek alapján osztottam fel és a földrajzi régiókhoz rendelve elemeztem az adott konfliktusokat. A dolgozat szerkezeti felépítésének megfelelően a geopolitikai színterek szerinti témakibontást a hozzájuk köthető konfliktusok tematikus és kronologikus rendjének megfelelően végeztem el. Szintén ide sorolható a válságkezelés brit és orosz részről alkalmazott eszközeinek meghatározása és elméleti háttérének kibontása.

A dolgozat elkészítésekor külön hangsúlyt fordítottam a diplomáciai kapcsolattartás gyakorlati hátterének bemutatására, amely sok esetben az informális keretek között zajló tárgyalási folyamatokra fókuszált. A Foreign Office és a MID külügyi vezetőinek és delegáltjainak háttértárgyalásai alkalmanként nagyobb jelentőséggel bírtak, mint a hivatalos konzultációk, amelyeken már csak az előtárgyalások konzekvenciáit foglalták össze. Ezen egyeztetések feltárása pedig esetenként betekintést engedett a külügyi döntéshozatal folyamatába.

A disszertáció megírásában primer levéltári és publikált forrásokra támaszkodtam. A The National Archives/Public Record Office (London) Foreign Office Oroszországgal kapcsolatos dokumentumai mellett az Orosz Birodalom Külügyi Levéltárának 1820–1830-as éveinek anyagait tartalmazó Vnyesnyaja Polityika Rosszii 19 i nacsala 20 veka. Dokumenti Rosszijszkava Minyiszyersztva Inosztrannih Gyel forrásköteteket használtam. Mindez kiegészült az Österreichisches Staatsarchiv, Haus, Hof- und Staatsarchiv Großbritannien – Diplomatischen Korrespondenz fondcsoportjával, az oxfordi Balliol College levéltárának David Urquhartra és a British Library gyűjteményének a Lieven családra vonatkozó irataival.

III. AZ ÉRTEKEZÉS ÚJ TUDOMÁNYOS EREDMÉNYEI

1. Regionálisan eltérő válságkezelési mechanizmusok: geopolitikai színterek – eltérő módszerek

A forrásokból levonható egyik fő következtetés, hogy Nagy-Britannia és Oroszország válságkezelési mechanizmusaiiban geopolitikai területenként eltérő módszerek figyelhetőek meg, amelyek eszközeiben is eltérnek egymástól. A keleti kérdés problémahalmazán belüli regionális felosztás azért volt indokolt, mert a brit és az orosz diplomácia érdekérvényesítésének módja és mértéke függött az adott térségben való egyéni helyzetüktől, valamint a térség viszonyaitól. Összességében tehát a Foreign Office és a MID nem alkalmazhatta ugyanazokat a módszereket például a görög ügy vagy a közel-keleti krízisek estén, mert mindkét régióban mások voltak a közbenjáráshoz és a beavatkozáshoz szükséges feltételrendszerek. A brit és az orosz külpolitika pedig ezekhez igazodott. A dolgozatban vizsgált konfliktusokat három nagyobb geopolitikai egységre osztottam:

- Balkán régió: görög ügy, 1828–1829-es orosz–török háború
- Fekete-tengeri régió (Kelet-Balkán és a Kaukázus térsége): Dunai Fejedelemségek ügye, Vixen konfliktus
- Közel-Keleti régió: első és második egyiptomi válság
- Közép-Ázsia (kitekintésképpen): perzsa–herati háború

A dolgozat ezt a szerkezetet követve vezette végig Nagy-Britannia és Oroszország válságkezelési mechanizmusait, amelyek a regionális egységekhez kötődő konfliktusok példáján keresztül kerültek bemutatásra.

2. Az angol válságkezelés eszközei

Az elemzés fontos része volt az angol és az orosz válságkezelési módszerek eszközeinek meghatározása. Nagy-Britannia oldalán a problémamegoldás két fő típusát különíthetjük el: a békés úton történő rendezést, amikor a részt vevő felek két vagy – a konfliktus jellegétől függően – többoldalú tárgyalások segítségével igyekeznek összhangot teremteni. Valamint a fegyveres intervenciót. Az angol diplomácián belül a válságkezelés első kategóriájának volt prioritása. Az 1820–1830-as években a helyzet békés úton történő rendezésnek szintén két fő irányvonala determinálható:

- Közvetlen érintettség: amely esetében a Foreign Office saját érdekeinek és álláspontjának képviselője mellett tárgyalásos úton próbált konszenzusra jutni. Ennek pedig azért volt kiemelt tétje, mert a londoni kabinet maga is részese a politikai válsághelyzetnek.
- Mediáció: amikor Nagy-Britannia közvetlenül nem vált a konfliktus résztvevőjévé, hanem külső félként – mintegy békéltető vagy konszenzusteremtő céllal – közvetített a szembenálló felek között.

Ezeket az eszközöket alkalmazta a Foreign Office a görög ügyben, az 1828–1829-es orosz–török háborúban és az egyiptomi válságokban. A diplomáciai eszközök eredménytelensége okán került alkalmazásra a harmadik változat:

- fegyveres intervenció: a katonai erővel történő beavatkozás, amelynek példája a navarinói ütközet (1827. november 20.) és a perzsa–herati konfliktus (1838–1842).

A Foreign Office az esetek többségében határozottan elutasította a fegyveres erővel kikényszerített problémamegoldást. Ennek oka abban rejlett, hogy London tartott a keleti kérdés kríziseiben való katonai szerepvállalástól, hiszen az bármilyen konstrukcióban történjen is meg – Oroszország nélkül, vagy azzal szövetségben – mindenképpen a cári hatalom haderejének mozgósításával járt volna, amely pedig fenyegetően hatott az angol diplomácia egyik fő alapelemére: az Oszmán Birodalom integritásának megőrzésére. Az eljárás módjában azonban teljesen más a közép-ázsiai térség tekintetében. A Foreign Office a Perzsa Birodalom és a tőle keletre eső afgán kánóságok ügyében már elfogadhatónak, sőt, egyenesen alkalmazhatónak tekintette a fegyveres intervenciót, amely az európai, a balkáni és a közel-keleti krízisek összefüggéseiben jóformán lehetetlennek bizonyult.

3. Az orosz válságkezelés eszközei

Oroszország külpolitikai eszközeit tekintve hasonló felosztással találkozunk, mint Nagy-Britannia esetében. Itt is megjelenik az egyéni diplomáciai egyeztetések, konzultációk lehetősége; majd pedig a beavatkozás/közbeavatkozás békés és fegyveres alternatívája. A szentpétervári kabinet esetében azonban árnyaltabban szükséges kezelni az adott konfliktusokba való beavatkozás jellegét, mivel az jelentősen eltér a vizsgált évtizedekben. Az 1820-as években – különösképpen I. Sándor cár uralkodásának utolsó éveiben – a nagyhatalmi beavatkozást a balkáni konfliktus rendezésének reális lehetőségeként kezelték. E tekintetben azonban – az 1815-ös európai egyensúlyi szisztéma figyelembe vétele mentén – alapvetően két orosz alternatíva kínálkozott:

- Kollektív fellépés: amely épített a 1818–1822 között működő kongresszusi rendszer hagyományaira és magában foglalta az „európai koncert” vezető államainak

kooperációját. Ez jellemezte I. Sándor törekvéseit a görög kérdés vonatkozásában, az 1822–1825 közötti időszakban.

- Limitált partnerség: amikor a beavatkozni szándékozó szövetségi koalíció nem terjed ki Európa nagyhatalmainak összességére, hanem két állam közvetlen és kizárólagos társulásában ölt formát. Erre volt példa az angol–orosz koalíció létrejötte 1825–1826 fordulóján. Az eljárás pedig a szerződő felek kizárólagos cselekvését és együttműködését vetítette előre a pentarchia többi államainak bevonása nélkül.

4. Belpolitikai tényezők hatása a Foreign Office és a MID külpolitikai irányvonalára

A nemzetközi események és a nagyhatalmi erőviszonyok alakulása mellett Nagy-Britannia és Oroszország keleti kérdésben fogantatosított politikájára és probléma-megoldási módszereire hatással voltak az államok belpolitikai viszonyai is, amelyek meghatározhatták az adott országok külügyi aktivitásának mértékét. Bár összességében a belpolitika a vizsgált évtizedekben nem gyakorolt nyomást a Foreign Office és a MID munkájára, voltak olyan események, amelyek egyértelműen külpolitika-formáló tevékenységgel bírtak. Az Orosz Birodalom kontextusában ilyen helyzetet eredményezett I. Sándor cár halála és az ezt követően kibontakozó dekabrista felkelés. A cári uralommal szembeni megmozdulás amellett, hogy kijelölte I. Miklós belpolitikájának konzervatív irányát, arra ösztönözte az új uralkodót, hogy a keleti kérdés tekintetében az elődje által elindított folyamatokat vigye tovább. A külügyek irányításában megjelenő kontinuitás egyik fő oka a belső helyzet konszolidálására való törekvés volt, mivel maga a belpolitikai krízis és annak kezelése negatív képből tüntette fel a szentpétervári kormányzatot a nyugat-európai hatalmak előtt. Egy ilyen helyzetben az aktuálisan napirenden lévő orosz–török háború megindítása, a nemzetközi presztízs csökkenése és az angol támogatás elvesztésének lehetősége mellett pedig nem volt lehetséges.

Nagy-Britannia esetében nem egy-egy konkrét esemény, hanem hosszabb távú belpolitikai folyamatok hatottak a külpolitika irányvonalára. Ide sorolhatjuk a bécsi kongresszustól a veronai kongresszusig tartó időszakot (1815–1822). A napóleoni háborúk lezárását követően a politikai elit a Castlereagh-féle Európa-centrikus politikával szemben az európai ügyektől való távol maradást szorgalmazta, amely a görög ügygel kapcsolatos első reakciókban egyaránt tetten érhető. Hasonló helyzetet eredményezett az 1830-as évek elejének whig párti reformidőszaka és azt megelőzően a katolikus egyenjogúsítás elismertetése 1828-ban. Ezek az ügyek amellett, hogy a politikai vezető réteg megosztottságát és vitáját generálta, más európai ügyekkel együtt elvonta a figyelmet a keleti kérdés továbbra is fennálló problémahalmazáról. Másrészt az 1830-as évek derekán Angliában kibontakozó ruszofób

irányzatnak a közéletben való megjelenése (nyilvános előadások, esszék, monográfiák, újságcikkek – többnyire David Urquhart, John McNiell és Alison Archibald művei) szintén előmozdította a hivatalos angol külpolitikában már amúgy megjelenő orosz-ellenes attitűd kibontakozását.

A politikaformáló tényezők közé sorolható még a gazdasági érdekeltség kérdése. Nagy-Britannia számára a levantei kereskedelem, valamint az indiai koronagyarmatával való összeköttetésének garantálása a külügyek formálásában alapvetően gazdaság centrikus szemléletmód érvényesítését követelte meg, a Foreign Office ennek megfelelően a brit gazdasági érdekeltségek mentén dolgozta ki a keleti kérdésben és az Oszmán Birodalomban alkalmazott politikáját. A szentpétervári kormányzat gazdasági prioritását Oroszország déli tartományainak a földközi-tengeri kereskedelemben való bekapcsolásának igénye és az Oszmán Birodalom határain belüli az orosz gazdasági tevékenység intenzitásának növelése képezte.

A belső tényezők harmadik eleme a politikaformáló személyek attitűdje volt, amelyekben azonban angol és orosz oldalon ismételt markáns különbségek tapasztalhatóak. Brit oldalon a Foreign Office vezetői, a külügyminiszterek (George Canning, Lord Palmerston) és kivételes esetekben a miniszterelnökök (George Canning, Arthur Wellesley, Wellington hercege) határozták meg a fentebb vázolt külpolitikai elvek mentén Nagy-Britannia keleti kérdésben való fellépésének módját és a válságkezelés módszerét. A belpolitikai struktúra alapján a mindenkori kormányzat kezében voltak az érdemi döntések és az uralkodónak nem volt beleszólása a külügyek formálásába. Ezzel ellentétben az orosz külügyi vezetést illetően teljesen más képet kapunk. A korszak egyik fontos jellemző jege, hogy a külügyi irányvonal meghatározásában nagy szerepe volt az uralkodónak. A szentpétervári kormányzaton belül a MID irányításában és koordinálásában a külügyminiszter ugyan szintén jelentőséggel bírt, azonban a külpolitika irányításának és a válságkezelés stratégiájának meghatározó tényezője maga a cár volt. Így volt ez mindkét uralkodó – I. Sándor és I. Miklós – regnálása idején, kettejük közül azonban Sándor cár külügyi tevékenysége volt dominánsabb.

Orosz kontextusban érdemes továbbá kiemelni a jól képzett külügyi apparátust is, amely az orosz diplomáciai folyamatok gyakorlati lebonyolítása mellett egyben az uralkodó külügyi tanácsadójaként funkcionált. A háttértárgyalások lebonyolításában és a Nagy-Britanniával való formális és informális kapcsolattartásban két vezető személyiségre – K. A. Lieven, londoni orosz követre és K. R. Nesselrode-ra, a MID vezetőjének tevékenységére – kellett kiemelt hangsúlyt fordítani.

5. Angol–oroszc válságkezelési mechanizmusok elméleti és gyakorlati háttere

Az angol–oroszc válságkezelési mechanizmusok működésében eltérések, valamint azonosságok és/vagy hasonlóságok figyelhetők meg. A különbségek tekintetében az első fontos szempont a külpolitika irányvonalát meghatározó elvrendszer jellege volt. Ebben a tekintetben a Foreign Office határozott elképzelés mentén formálta diplomáciáját, amely az évtizedek alatt nem változott. London érdekeinek alappilléreit a brit kereskedelem volumenének megtartása és akadálytalan biztosítása, a keleti kérdésben pedig a Porta hatalmának fenntartása, valamint az Oszmán Birodalmon belül brit gazdasági érdekek érvényesítése, az Indiába átvezető kereskedelmi utak szavatolása volt. A szentpétervári kormányzat ellenben kevésbé stabil külpolitikai stratégiát alkalmazott. Bár az orosz külpolitikán belül ugyancsak megfigyelhetők visszatérő jegyek, mint Földközi-tengerre való kijutás elérése, vagy az Oszmán Birodalom hatalmának fokozatos gyengítése, mégis úgy vélem, hogy Oroszország keleti kérdésben alkalmazott politikáját a vizsgált periódusban nem előre meghatározott állandó koncepció szerint, hanem saját változó igényeihez és a változó nemzetközi körülményekhez igazította.

A másik fontos eltérés abban rejlett, hogy az orosz külügyi magatartásban a szigorúan racionális szempontok mellett az elvi-ideológiai alapú politizálás is helyett kapott. Ez az 1821–1825 közötti időszakot jellemezte, amikor a cári udvar a válságkezelés tekintetében igyekezett az 1815 utáni kontinentális szisztéma dinasztizmus és legitimizmus elvéhez, valamint a Szent Szövetség által megfogalmazott konzervatív, a nemzeti-forradalmi mozgalmakkal szembehelyezkedő ideáikhoz ragaszkodni. Mindez pedig kiegészült az orosz külpolitika sajátos vonásával, az Oszmán Birodalomban élő keresztények védelmének küldetésstudatával. Ez a fajta elvi alapú politikai gondolkodásmód azonban nem volt az orosz diplomácia általános tulajdonsága, hanem I. Sándor politikai nézeteinek az orosz külpolitikára gyakorolt hatásaként értékelhető, amely már az 1825–1838 közötti években nem volt jellemző. A Foreign Office esetében pedig ehhez hasonló eszmei ráhatásokra nem találunk példát.

A harmadik aspektusként a geopolitikai régiókra bontott angol és orosz válságkezelési mechanizmusokat kell figyelembe venni. Az első szintér a Balkán és ehhez kapcsolódóan a görög kérdés, amely a dolgozatban elemzett konfliktusok közül időben és térben a leginkább eszkalálódott probléma. A konfliktus első szakaszában egyáltalán nem beszélhetünk nagyhatalmi beavatkozásról, azonban az ügy 1821-től az orosz diplomácia homlokterében került és 1824-től kezdve pedig nemzetközi szintre emelkedett. Szentpétervár részéről ebben az évben rendkívül intenzív tárgyalási folyamatok indultak meg, amelyek a görög–török konfliktus feloldására irányultak; 1824–1825 között pedig Oroszország a kollektív nagyhatalmi fellépés megszervezését vállalta magára, eredménytelenül. Az európai nagyhatalmak érdektelensége egy

új beavatkozási és együttműködési lehetőséget nyitott meg: az angol–orosz összefogás alternatíváját 1826-ban.

A balkáni színtér mind angol, mind pedig orosz szempontból neuralgikus pont volt, mivel az érintett államok egymás szövetségeseiként a görög önállóság előmozdítása érdekében léptek fel, mégis más-más céloktól vezérelve próbálták azt megvalósítani. Nagy-Britannia a görög autonómia szorgalmazásával az Oszmán Birodalom belső békéjét és a Porta hatalmának erejét szerette volna helyreállítani; Oroszország azonban a görög önrendelkezés biztosításával egy újabb ponton szerette volna gyengíteni szomszédját, amely geostratégiai helyzeténél fogva az orosz ambíciók egy fő korlátját képezte. Az együttműködésen belül érzékelhető érdekellentétek hosszú távon széthúzó erőnek bizonyultak és a görög–török válság alatt működő angol–orosz koalíció csupán átmenetileg tudott funkcionálni, az 1828–1829-es orosz–török háborút követően végleg felbomlott.

Az 1830-as évek eleje elsősorban a fekete-tengeri és közel-keleti régió párhuzamos előtérbe kerülésének időszaka. Az 1828–1829-es orosz–török háborút követően az Orosz Birodalom olyan feltételek kialakítására volt képes, amelyek megteremtették a Dunai Fejedelemségekben való politikai befolyásnövelésének feltételeit és protektori szerepkörének adott tartományok fölötti kiterjesztését. Az orosz diplomácia azonban nem használta ki teljesen az 1829-es győzelem jelentette előnyt, visszafogott helyzetkezelése új lehetőségeket és befolyási övezeteket biztosított számára. Példa erre a Fekete-tenger nyugati térségében Moldva és Havasalföld, az első török–egyiptomi konfliktus idején közvetlenül a konstantinápolyi kormányzat enged teret az orosz külpolitikai törekvések érvényesülésének. Másrészt az orosz külpolitika következetesen szem előtt tartotta a birodalom alapvető gazdasági igényeit, amelyek megkövetelték a Nagy-Britanniával való jó kapcsolat fenntartását. Oroszország ezért a keleti kérdésben elért sikerei mellett ragaszkodott a brit politikai és gazdasági összeköttetések fenntartásához, amelyeknek meglétét nem akarta nagyobb nemzetközi konfliktus révén kockáztatni, így a keleti kérdésben rendkívül tudatosan a mérsékletesség elvére épített az 1830-as években.

Az angol válságkezelés a görög ügy esetében egy jól felépített koncepció mentén haladt, amelynek célja a balkáni válság feloldása, s egyben Oroszország féken tartása volt. Attól a ponttól kezdve, ahonnan utóbbinak már nem volt realitása (1828–1829-es orosz–török háború), a Foreign Office következetesen számolta fel a MID-del való együttműködés valamennyi elemét.

Az 1830-as évek geopolitikai színterein a londoni kormányzat eltérő intenzitással volt jelen. A fekete-tengeri régióban jellemzően a gazdasági térszerzéssel igyekezett ellensúlyozni a növekvő orosz befolyást, a Közel-Keleten pedig mindkét nagyhatalom került a közvetlen

politikai konfrontációt. Az 1830-as évek végén azonban új színtér és új válság adódik az angol–oroszl kapcsolatok viszonyrendszerében: a közép-ázsiai afgán régió, amely földrajzi szempontból más irányba terelte Nagy-Britannia és Oroszország vetélkedését, valamint változást hozott a válságkezelési eszközök használatában. Szentpétervár ekkor még mindig óvakodott a brit–oroszl ellentétek kiélezésétől, azonban az európai területektől távol eső régióban már kevesebb mérlegelés mellett, bátrabban döntött a fegyveres erő alkalmazása mellett a Herati Fejedelemség megvédelmezésének ügyében. A jelzésértékű brit katonai fellépés (1838–1839) pedig kétségtelenül előrevetítette a brit és orosz terjeszkedés új irányát, valamint a két nagyhatalom rivalizálásának későbbi fejezetét.

Nyilvántartási szám: DEENK/41/2017.PL
Tárgy: PhD Publikációs Lista

Jelölt: Schrek Katalin
Neptun kód: QEWWQ7
Doktori Iskola: Történelmi és Néprajzi Doktori Iskola
MTMT azonosító: 10037173

A PhD értekezés alapjául szolgáló közlemények

Magyar nyelvű könyvrészletek (1)

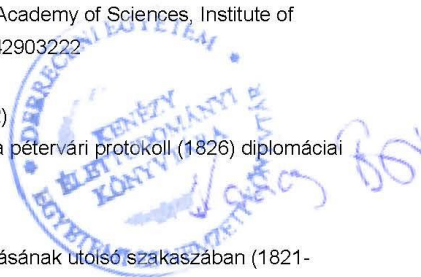
1. **Schrek, K.:** Oroszország és a Porta nagyhatalmi szerepének megítélése David Urquhart publicisztikájában (1833-1839).
In: Történelem és politika - régen és ma. Szerk.: Strausz Péter, Zachar Péter Krisztián, Heraldika Kiadó, Budapest, 143-158, 2013, (Modern Minerva könyvek, ISSN 2060-8004 ; 6.)
ISBN: 9789639204775

Idégen nyelvű, külföldi könyvrészletek (2)

2. **Schrek, K.:** Evaluation of Russia's and the Sublime Porte's Great Power Status in David Urquhart's Publicistic Work (1833-1839).
In: Shared Pasts in Central and Southeast Europe, 17th-21th Centuries: Hungarian and Bulgarian Approaches. Auxiliary Historical Disciplines Vol. VIII.. Eds.: Gábor Demeter, Penka Peykovska, Bulgarian Academy of Sciences, Institute for Historical Studies : Hungarian Academy of Sciences, Institute of History, Sofia ; Budapest, 56-71, 2015. ISBN: 9789542903208
3. **Schrek, K.:** The Effects of Russia's Balkan Ambitions on the Policy of the British Diplomacy towards St Petersburg: The Treaty of Adrianople and Its Consequences (1829-1832).
In: (Re)Discovering the Sources of Bulgarian and Hungarian History. Auxiliary Historical Disciplines. Vol. IX.. Eds.: Gábor Demeter, Penka Peykovska, Bulgarian Academy of Sciences, Institute for Historical Studies : Hungarian Academy of Sciences, Institute of History, Sofia ; Budapest, 22-37, 2015. ISBN: 9789542903222

Magyar nyelvű tudományos közlemények hazai folyóiratban (2)

4. **Schrek, K.:** Angol-orosz együttműködés a görög ügyben: a pétervári protokoll (1826) diplomáciai háttere.
Juvenilia. 5, 283-293, 2013. ISSN: 1788-6848.
5. **Schrek, K.:** Oroszország keleti politikája I. Sándor uralkodásának utolsó szakaszában (1821-1825).
Hallg. Műtanaim. 1, 62-73, 2012. ISSN: 2063-6024.

Magyar nyelvű tudományos közlemények külföldi folyóiratban (1)

6. **Schrek, K.:** K. A. Lieven herceg diplomáciai tevékenységének vizsgálata a brit levéltári források alapján.
Kritische Zeiten. 5 (3-4), 79-95, 2014. ISSN: 2219-3162.

Idegen nyelvű tudományos közlemények hazai folyóiratban (3)

7. **Schrek, K.:** "Travels in Circassia" Eduard Taitbout de Marigny's Records About the West Coast Region of the Black Sea.
Hallg. Műhtanulm. 3, 76-85, 2015. ISSN: 2063-6024.
8. **Schrek, K.:** Anglo-Russian Mechanisms for Crisis Management in the First Period of the Greek Cause (1821-1826).
Tört. Tanulm. 22, 142-158, 2014. ISSN: 1217-4602.
9. **Schrek, K.:** Great Power Clashes in the Caucasus Region. Examination of the Vixen Conflict (1836) Based on the British Archives.
Öt kont. 2013 (1), 215-228, 2014. ISSN: 1589-3839.

Magyar nyelvű konferencia közlemények (1)

10. **Schrek, K.:** Wellington herceg pétérvári missziójának (1826) diplomáciai aspektusai.
In: Tavasz Szél 2014. Szerk.: Csiszár Imre, Kórmíves Péter Miklós, Doktoranduszok Országos Szövetsége, Debrecen, 335-342, 2014. ISBN: 9789638956071

Idegen nyelvű konferencia közlemények (1)

11. **Schrek, K.:** The Question of the Anglo-Russian Cooperation at the Negotiations in Seaford. Count K. A. Lieven's Intermediary Role in the Solution of the Eastern Crisis in 1825-1826.
In: Alternativy, perelomnye punkty i smeny režima v istorii Rossii = Alternatives, turning points and regime changes in Russian history and culture: materialy pervoj mezhdunarodnoj naučnoj konferencii molodyh rusistov budapeštskogo Centra Rusistiki ot 19-20 maã 2014 g. / [glavnyj red. Dúla Svak]; [red. Szergej Filippov, Zsuzsanna Gyimesi], Russica Pannonicana, Budapest, 159-167, 2015, (Ruszisztikai könyvek, ISSN 1219-4905 ; 41.) ISBN: 9789637730986

További közlemények

Magyar nyelvű könyvrészletek (4)

12. **Schrek, K.:** Az Orosz Birodalom déli határvédelme a 18. század végén.
In: Őrzők, vigyázatok a határra : Határvédelem, határőrizet, határvadászok a középkortól napjainkig. Szerk.: Pósnán László, Veszprémy László, Boda József, Isaszegi János, Zrínyi Kiadó, Budapest, 163-176, 2017. ISBN: 9789633275603

13. **Schrek, K.**: Az angol-orosz szövetségkötés diplomáciai háttere (1804-1805).
In: Európa perifériáján : jubileumi kötet. Szerk.: Bene Krisztián, PTE BTK TTI MOSZT
Kutatócsoport, Pécs, 45-58, 2015, (MOSZT Könyvek, ISSN 1788-4810 ; 8.) ISBN:
9789636428945
14. Összeáll. **Schrek, K.**: Papp Imre publikációs listája.
In: "A francia história hazai nagykövete" : ünnepi kötet Papp Imre 65. születésnapjára.
Szerk.: Bárány Attila, Györkös Attila, Pallai László, Debreceni Egyetem Történelmi Intézete ;
Debreceni Egyetem Történelmi Doktori Programja, Debrecen, 287-294, 2013.
15. **Schrek, K.**: Az orosz külpolitika változásai I. Sándor uralkodásának korai szakaszában (1801-1805).
In: Történelmi emlékezet és identitás. Szerk.: Strausz Péter, Zachar Péter Krisztián,
Heraldika Kiadó, Budapest, 33-44, 2012, (Modern Minerva Könyvek ; 5.) ISBN:
9789639204720

Idegen nyelvű, külföldi könyvrészletek (1)

16. **Schrek, K.**, ford. Vašenko, D. Ú.: Traktovka èpohi Svàšennogo soùza v vengerskoj istoriografii (1867-1990).
In: Slavànskij mir v tret'em tysàčeletii : soglašenie (soglasie), dogovor, kompromiss v istorii, àzykah i kul'turye slavànskikh narodov / Otv. red. E. S. Uzenèva, Isl. RAN, Moskva, 92-101, 2016. ISBN: 9785757603691

Egyéb folyóiratközlemények (6)

17. **Schrek, K.**: A mi Ruszisztikánk: Tanulmányok a 20/25. évfordulóra.
Debr. szle. 25 (1), 131-134, 2017. ISSN: 1218-022X.
18. **Schrek, K.**: Békeszerződések és megállapodások Közép- és Kelet-Európa új és legújabbkori történetében.
Debr. szle. 24 (1), 84-87, 2016. ISSN: 1218-022X.
19. **Schrek, K.**: Szvák Gyula (szerk.): A mi Ruszisztikánk: Tanulmányok A 20/25. évfordulóra.
Slavica. 45, 197-201, 2016. ISSN: 0583-5356.
20. Nagy, D., **Schrek, K.**: Konferencia Bethlen Gábor egyházpolitikájáról.
Debr. szle. 21 (4), 211-216, 2013. ISSN: 1218-022X.
21. **Schrek, K.**: Montesquieu, Szperanskij, Karamzin és a XIX. század eleji orosz reformpolitika.
Klió. 20 (2), 87-92, 2011. ISSN: 1216-2965.
22. **Schrek, K.**: Orosz érdekeltségek a XIX. századi Thesszalonikiben.
Klió. 19 (3), 31-35, 2010. ISSN: 1216-2965.

Idegen nyelvű absztrakt kiadványok (1)

23. **Schrek, K.**: Rossziskogo-vengerskaâ konferenciâ "Mirnye dogovory i soglašeniâ v Novejšej i novejšej istorii Central'noj i vostočnoj Evropy, XVII-XX vv."
Slavânovedenie 4, 113-115, 2017. ISSN: 0869-544X.

Időszaki kiadványok (1)

24. Szerk. Forisek, P., **Schrek, K.**, Szendrei, Á.: Hallgatói Műhelytanulmányok 3.: Rejuvenating Scholarship : Collection of Graduate School Studies in History. Debrecen : Debreceni Egyetem Bölcsészettudományi Kar Történelmi és Néprajzi Doktori Iskola, 2015
kötetek: 3. (2015)

A DEENK a Jelölt által az iDEa Tudóstérbe feltöltött adatok bibliográfiai és tudományometriai ellenőrzését a tudományos adatbázisok és a Journal Citation Reports Impact Factor lista alapján elvégezte.

Debrecen, 2017.12.13.

